

Andrzej Borkowski

*Αγώνας τῶν Ὁρθοδόξων Πατριαρχείων
κατὰ τῆς Οὐνίας στήν Πολωνία
κατὰ τήν τελευταία εἰκοσαετία
τοῦ 15Τ' αἰῶνα*

Διδακτορική Διατριβή.

**Ἐθνικό καί Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Θεολογική Σχολή, Τμήμα Θεολογίας, Τομέας Ἱστορικός.
Ἀθήνα 2008.**

Σελίδες 402. Σχήμα: 20 x 30 ἐκ.

Ἐπίλογος

1. Κατὰ τήν τελευταία εἰκοσαετία τοῦ 15Τ' αἰῶνα, ἡ κατάσταση στήν Μητρόπολη τοῦ Κιέβου εἶναι δυνατόν νά χαρακτηριστεῖ τραγική. Ἡ Μητρόπολη ἀνήκε στήν δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλά ἡ διαποίμανσή της καί ὁ ἔλεγχος της δέν ἦταν ἐφικτοί ἀπό τὸ ἐκκλησιαστικό κέντρο, ὄχι μόνο γιὰτί ἡ Μητρόπολη βρισκόταν μακριά ἀπό τήν Κωνσταντινούπολη, ἀλλά καί γιὰτί σ' αὐτήν εἶχε διακοπεῖ ἡ παράδοση ἐκλογῆς τοῦ μητροπολίτη Κιέβου ἀπό τήν πατριαρχική Σύνοδο τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

2. Ἐκτός τούτου, ἡ Μητρόπολη Κιέβου βρισκόταν μέσα στά ὄρια ἑνός ἐχθρικοῦ πρὸς τήν Ὄθωμανική Αὐτοκρατορία κράτους (Πολωνο-Λιθουανικό Κράτος), μὲ σαφῶς ρωμαιοκαθολικούς προσανατολισμούς. Τοῦτο ὅπωςδήποτε δέν διευκόλυνε τήν ἐποπτεία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῆς Μητροπόλεως Κιέβου.

3. Τὰ ἀνωτέρω εἶχαν ὀδυνηρῆς συνέπειες γιὰ τήν τοπική Ἐκκλησία. Ὁ θεσμός τῆς τοπικῆς μητροπολιτικῆς Συνόδου σχεδὸν

Κύριλλος Λούκαρης,
Πατριάρχης Αλεξαν-
δρείας (1601-1612).
Πατριάρχης ΚΠόλεως
(1620-1623).

ἀδρανοποιήθηκε. Στις ἐκλογές καὶ τοὺς διορισμοὺς τοῦ Μητροπολίτη καὶ τῶν Ἐπισκόπων ἐπενέβαιναν αὐθαιρέτως καὶ ἀσυστόλως οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες. Τὸ ἴδιο συνέβαινε σὲ μικρότερη ἔκταση καὶ στὶς Μονές.

4. Κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθήκες, ἡ ἠθικὴ διαφθορὰ τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν κατωτέρων κληρικῶν κατέστη μόνιμη πληγὴ. Σὲ μεγάλη ἔκταση κυριαρχοῦσαν ἡ σιμωνία, ἡ ἐλεύθερη συμβίωση κληρικῶν μὲ γυναῖκες, τὸ ἔγγαμο τῶν ἐπισκόπων, διγαμίες καὶ τριγαμίες κατωτέρων κληρικῶν, πορνείες, μοιχεῖες, σφετερισμὸς καὶ ἐκμετάλλευση περιουσιῶν Μονῶν κ.ἄ. Τὸ ὀδυνηρότερο ὅμως ὅλων ἦταν ἡ ἀδιαφορία τῶν κληρικῶν γιὰ τὸ πλήρωμά τους.

5. Σὲ αὐτὴ τὴν δεινὴ στιγμὴ, ὡς δύναμη ἀντιδράσεως ἐμφανίζονταν κυρίως οἱ λαϊκοί, ποὺ ὀργανώνονταν σὲ ἐκκλησιαστικὲς ἀδελφότητες μὲ βάση ἕναν ἐνοριακὸ ναὸ κυρίως στὶς πόλεις τοῦ Ἀβῶφ καὶ τῆς Βίλνας. Τὰ μέλη τῶν ἀδελφοτήτων ἐκφράζουν φανερὰ τὶς ἀνησυχίες τους γιὰ τὴν πνευματικὴ ἀποτελμάτωση τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐνημερῶνουν τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο γιὰ τὴν διαφθορὰ τοῦ κλήρου καὶ τὶς ἀντικανονικὲς ἐνέργειες ἱεραρχῶν καὶ ἱερέων. Ἐν συνεχείᾳ, οἱ ἀδελφότητες ἐστιάζουν τὶς δραστηριότητές τους στὴν ἴδρυση καὶ λειτουργία σχολειῶν καὶ τυπογραφείων, τὴν ἐκδοση βιβλίων καὶ φυλλαδίων, τὴν ἀσκηση φιλανθρωπικοῦ ἔργου καὶ τὴν καλλιέργεια ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν μελῶν καὶ τῶν ὀρθόδοξων πιστῶν.

6. Ἡ πρώτη συντονισμένη ἀντίδραση ἐναντι τῆς διαφθορᾶς τῶν κληρικῶν προῆλθε ἀπὸ τὸν Ἀντιοχεῖας Ἰωακείμ, ὁ ὁποῖος ἐπισκέφθηκε τὴν Πολωνία καὶ ἔμεινε ἐκεῖ γιὰ ὀρισμένο χρονικὸ διάστημα. Ὁ Ἰωακείμ μερίμνησε γιὰ τὴν προγραμματισμένη καὶ κανονικὴ λειτουργία τῶν ἀδελφοτήτων, ἐπεσήμανε τὶς ἀντικανονικότητες τῶν κληρικῶν καὶ ἀπίελησε μὲ καθαιρέσεις καὶ ἀφορισμοὺς.

7. Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμιάς Β΄ ὁ Τρανός συνέχισε τὸ ἔργο τοῦ Ἰωακείμ, ὅταν πέρασε ἀπὸ τὴν Πολωνία κατὰ

Ἱερεμιάς Β΄ ὁ Τρανός,
Πατριάρχης ΚΠόλε-
ως (1572-1579, 1580-
1584, 1586-1595).

τὴν διάρκεια ταξιδιοῦ τοῦ πρὸς καὶ ἀπὸ τὴν Μόσχα. Ἐπικύρωσε τὴν λειτουργία τῶν ἀδελφοτήτων καὶ τὶς ἐνίσχυσε ποικιλοτρόπως, μὲ χορήγηση προνομίων καὶ χαρακτηρίζοντάς τες ὡς σταυροπηγιάκες. Προχώρησε στὴν ἐκλογή νέου μητροπολίτη καὶ μερίμνησε γιὰ τὴν λειτουργία τοῦ θεσμοῦ τῆς τοπικῆς Συνόδου.

8. Στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα, στὸ χῶρο τῆς Πολωνίας ἔδρασαν ὡς διδάσκαλοι ἀρκετοὶ Ἕλληνες, λαϊκοὶ καὶ κληρικοί. Ἀξιωμαθὴν ἐῖναι ἡ περίπτωση τοῦ Ἐλασσόνος Ἀρσενίου, ὁ ὁποῖος ὑπηρετήσε ὡς διδάσκαλος στὸ Λβῶφ καὶ συνέταξε καὶ Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσας, πού ἐκδόθηκε μὲ παράλληλη σλαβικὴ μετάφραση.

9. Ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους τῆς Πολωνίας ἀναμφίβολα ὑπῆρξε ἡ Οὐνία (ἔνωση μὲ τὴν Ρώμη). Γιὰ τὴν ἐπίτευξή της ἐργάστηκαν συντονισμένα ὁ βασιλεὺς τῆς Πολωνίας Σιγισμούνδος, τὸ τάγμα τῶν Ἰησοῦιτῶν καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ ἐκκλησία. Τὸ δέλεαρ τῆς Οὐνίας γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους ἀρχιερεῖς ἦταν διπλό: ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν τους γιὰ τὰ ἠθικὰ καὶ κανονικὰ τους παραπτώματα καὶ ἡ βελτίωση τῆς κοινωνικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς τους θέσεως.

10. Τὸ πλήγμα ἀπὸ τὴν Οὐνία ὑπῆρξε ὀδυνηρὸ γιὰ τοὺς Ὁρθοδόξους. Μὲ ἐξαίρεση δύο ἐπισκόπους, ὅλοι οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Μητροπόλεως Κιέβου προσχώρησαν στὴν Οὐνία. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἔνωση κηρύχθηκε ἐπίσημα στὴν Σύνοδο τοῦ Μπρέστ (1596) καὶ οἱ πολωνικὲς ἀρχὲς ἀνέλαβαν τὴν ἐφαρμογὴ της μὲ τὴν βία. Οἱ Ὁρθόδοξοι ναοὶ καὶ οἱ περιουσίαι τους κατασχέθηκαν καὶ τὰ δύο τρίτα τῶν Ρουθηνῶν ἀναγκάστηκαν νὰ προσχωρήσουν στὴν Οὐνία.

11. Πρωταγωνιστὴς στὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς Οὐνίας ἀναδείχθηκε ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Πηγᾶς καὶ μάλιστα ἀλληλογραφώντας μὲ ἐκκλησιαστικὲς καὶ πολιτικὲς προσωπικότητες, τὶς ἀδελφότητες καὶ ἀπλοὺς πιστοὺς. Μὲ πληθῶρα ἐπιστολῶν τοῦ στήριζε καὶ ἐνίσχυε τοὺς Ὁρθοδόξους, ἀσκοῦσε κριτικὴ εἰς βάρος τῶν Οὐνιτῶν καὶ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν, ἔδινε ἀπαντήσεις σὲ ἐρωτήματα τῶν Ὁρθοδόξων καὶ τέλος συμβούλευε τοὺς ἐξάρχους, τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἄλλους συνεργάτες του.

12. Ἰδιαίτερη δράση ἀνέπτυξαν οἱ δύο ἐξαρχοὶ τῶν Πατριαρχείων Κωνσταντινουπόλεως καὶ Ἀλεξανδρείας, Νικηφόρος Παράσχος καὶ Κύριλλος Λούκαρης ἀντίστοιχα, πού πρωταγω-

νίστησαν στήν σύγκληση καί τίς ἐργασίες τῆς ἀνθενωτικῆς Συνόδου τοῦ Μπρέστ (1596), ἡ ὁποία προχώρησε στήν καταδίκη τῶν οὐνιτῶν ἐπισκόπων. Ὁ Νικηφόρος μάλιστα πλήρωσε μέ τήν ζωή του τήν σφοδρή ἀντίδρασή του ἐναντίον τῆς οὐνιτικῆς πολιτικῆς τοῦ βασιλιᾶ τῆς Πολωνίας καί τῶν Ἰησουϊτῶν.

13. Μετά τήν ἐνωτική Σύνοδο τοῦ Μπρέστ (1596), σημαντικό ρόλο γιά τήν διάσωση τῆς Ὁρθοδοξίας στήν Πολωνία διαδραμάτισαν οἱ ἐκκλησιαστικές ἀδελφότητες μέ τίς ποικίλες δραστηριότητές τους (σχολεῖα, τυπογραφεῖα, ἐκδόσεις βιβλίων, φιλανθρωπικό ἔργο, ἀλληλεγγύη καί ἀλληλοὑποστήριξη).

14. Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες τῶν Πατριαρχείων τῆς καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῆς μέ τίς ἐπεμβάσεις τους στό χῶρο τῆς Πολωνίας μπορεῖ νά μὴν ἀπέτρεψαν τὸ μοιραῖο, τήν ἐπιβολή τῆς Οὐνίας, ἀλλὰ ἀναμφίβολα δημιούργησαν καί ἐνίσχυσαν τοὺς πυρῆνες ἀντιστάσεως, πού κράτησαν ἄσβηστη τήν φλόγα τῆς Ὁρθοδοξίας στήν Μητρόπολη τοῦ Κιέβου.

* * *

Περιεχόμενα

Πρόλογος.

Περιεχόμενα.

Συντομογραφίες ἐγκυκλοπαιδειῶν, λεξικῶν, περιοδικῶν, σειρῶν κ.ἄ.

Εἰσαγωγή.

Πολιτική καί θρησκευτική κατάσταση στήν Πολωνία κατά τὸ δεύτερο ἥμισυ τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα.

Μέρος Α'

**Ἀναδιοργανωτικές πρωτοβουλίες
τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμία Β' τοῦ Τρανού
στήν Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία στήν Πολωνία**

Κεφάλαιο Α'

**Προσπάθειες τῆς Ρώμης γιά ἐπιβολή τοῦ νέου ἡμερολογίου
στοὺς Ὁρθοδόξους τῆς Πολωνίας**

- 1. Διαπραγματεύσεις τῆς Ρώμης μέ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο γιά τήν ἀποδοχή τῆς ἡμερολογιακῆς μεταρρύθμισης τοῦ Γρηγορίου ΙΓ.**
- 2. Ἀποστολή πατριαρχικῶν ἀντιπροσώπων στήν Πολωνία.**
- 3. Διαπραγματεύσεις ἐκπροσώπων τῆς Ρώμης μέ τὸν Δοῦκα Κωνσταντῖνο Ὀστρόγσκου.**

Κεφάλαιο Β΄

Ἐπίσκεψη τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωακείμ καὶ δραστηριότητες του στὴν Πολωνία (1585-1586)

1. Αἷτια τῆς ἐπίσκεψης τοῦ Ἰωακείμ στὴν Πολωνία.
2. Μετάβαση τοῦ Ἰωακείμ στὴν Πολωνία καὶ ἀναγνώριση τῆς θρησκευτικῆς ἀδελφότητος στὸ Λβώφ.
3. Ὁ χορηγηθεὶς ἀπὸ τὸν Ἰωακείμ Κανονισμὸς τῆς ἀδελφότητος.
4. Ἐπευλόγηση ἀπὸ τὸν Ἰωακείμ τῶν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν στόχων τῆς ἀδελφότητος.
5. Ἀγώνας τοῦ Ἰωακείμ γιὰ τὴν διόρθωση τῶν ἡθῶν τοῦ κλήρου καὶ τῆς Ἱεραρχίας.
6. Ὑπεράσπιση ἀδικηθέντος καὶ καταδίκη τοπικῶν ἐθίμων.
7. Ἐκκλήση βοήθειας τῆς ἀδελφότητος πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως Θεόληπτο καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἰωακείμ στὴν Πολωνία.

Κεφάλαιο Γ΄

Ἐλασσόνος καὶ Δομενίκου Ἀρσένιος καὶ Δυρραχίου Παῖσιος ὡς Πατριαρχικοὶ Ἐξαρχοὶ στὴν Πολωνία

1. Μετάβαση τῶν δύο ἐπισκόπων στὸ Λβώφ.
2. Φορεὶς τοῦ πατριαρχικοῦ ἑξαρχικοῦ ἀξιώματος.
3. Ἀρση τοῦ ἀφορισμοῦ δύο μελῶν τῆς ἀδελφότητος.
4. Ἀπαγόρευση τοπικῆς συνήθειας στὴν Ἑορτὴ τοῦ Πάσχα.
5. Τὸ πρόγραμμα τοῦ σχολείου συνταχθὲν ἀπὸ τὸν Ἀρσένιο καὶ τὸ διδακτικὸ του ἔργο.
6. Ὁ Κανονισμὸς τῆς σχολῆς.
7. Τὸ ἐγχειρίδιο τῆς Γραμματικῆς τοῦ Ἀρσενίου.
8. Ἀναχώρηση τοῦ Ἀρσενίου μὲ τὴν συνοδεία τοῦ Ἱερεμίου καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν Μοσχοβία.
9. Ἀποτίμηση τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἀρσενίου ὑπὲρ τῶν Ὁρθόδοξων στὸ Λβώφ.

Κεφάλαιο Δ΄

Ἐπίσημη ἐπίσκεψη τοῦ Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου Β΄ τοῦ Τρανου στὴν Πολωνία κατὰ τὰ ἔτη 1588-1589

1. Ἐνημέρωση τοῦ Ἱερεμίου ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν στὴν Πολωνία.
  - α. Ἐκκλήση τῶν ἀδελφοτήτων πρὸς τὸν πατριάρχη πρὶν τὴν μετάβασίν του στὴν Πολωνία.
  - β. Ἐκκλήση γιὰ ἐκκλησιαστικὴ μεταρρύθμιση κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προσδοκώμενης παραμονῆς τοῦ Ἱερεμίου στὴν Πολωνία.

- γ. Κατὰ τῆς ἀπρεποῦς συμπεριφορᾶς τῆς Ἱεραρχίας στὴν Πολωνία.
- δ. Προσδοκίες τῆς ἀδελφότητος σὲ σχέση μετὰ τὴν μετάβαση τοῦ Ἱερεμίου στὴν Πολωνία.
- 2. Πορεία τοῦ ταξιδίου τοῦ Ἱερεμίου στὴν Πολωνία.
  - α. Ἐπίσκεψη τοῦ Ἱερεμίου στὴν Πολωνία τὸ 1588 καθ' ὁδὸν πρὸς τὴ Μοσχοβία.
  - β. Διέλευση τοῦ Ἱερεμίου ἀπὸ τὴν Βίλνα τὸ 1588.
  - γ. Ἐπιστροφή τοῦ Ἱερεμίου ἀπὸ τὴν Μοσχοβία καὶ ἡ δευτέρα ἐπίσκεψίς του στὴν Βίλνα τὸ 1589. Σύνοδος τῆς Βίλνας.
  - δ. Κανονικὲς ἐνέργειες τοῦ Ἱερεμίου κατὰ τὴν διάρκειά τῆς παραμονῆς του στὴν Πολωνία.
  - ε. Πρόσκληση γιὰ ἐπιστροφή τοῦ Ἱερεμίου στὴν Κωνσταντινούπολη.

Κεφάλαιο Ε΄

Μέρμνα τοῦ Ἱερεμίου

γιὰ διάφορες Ἐκκλησιαστικὲς Ὑποθέσεις κατὰ τὴν διάρκειά τῆς ἐπίσκεψίς του στὴν Πολωνία

1. Ἀποκατάσταση ἀδικηθέντων.
2. Κατὰ ἀνῆθικων κληρικῶν.
3. Ἐκλογή νέου μητροπολίτη Κιέβου.
4. Ἀναγνώριση καὶ ὀργάνωση τῶν ἀδελφοτήτων.
5. Ὑπὲρ ἀδικηθέντων μελῶν τῶν ἀδελφοτήτων.
6. Κατὰ τῆς ἀνάμιξης στὴν διοίκηση ξένων Ἱεραρχῶν καὶ κληρικῶν.
7. Διορισμὸς ἐξάρχου.
8. Ὑπὲρ τῆς οἰκονομικῆς ἐνίσχυσης τῶν δραστηριοτήτων τῶν ἀδελφοτήτων.
9. Καταδίκη ἐθίμων.
10. Ἀνακήρυξη μονῶν ὡς σταυποπηγίων.
11. Προϋποθέσεις καὶ ὄρισμὸς τῶν ἐξομολόγων κληρικῶν.
12. Κριτικὴ ἀντιμετώπιση τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἱερεμίου.

Κεφάλαιο ΣΤ΄

Διοίκηση τῆς Μητροπόλεως Κιέβου ἀπὸ τὸν Ἱερεμίου μετὰ τὴν ἀναχώρησή του ἀπὸ τὴν Πολωνία

1. Συστηματικὴ ἐνημέρωση τοῦ πατριάρχου ἐκ μέρους τῶν ἀδελφοτήτων γιὰ τὴν κατάστασι τῆς Μητροπόλεως Κιέβου.
  - α. Προτάσεις τῆς ἀδελφότητος γιὰ ἐπίκαιρα ζητήματα, ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ συζητηθοῦν στὴν ἀναμενόμενη Σύνοδος τῆς

Ἱεραρχίας τῆς Μητροπόλεως Κιέβου.

- β. Ἐκκληση βοηθείας πρὸς τὸν πατριάρχη σὲ σχέση μετὰ τὸν ἀνὴθικο τρόπο ζωῆς τῆς Ἱεραρχίας καὶ πολλὰς ἐκκλησιαστικὰς παρεκτροπὰς.
  - γ. Ἀπόκρουση τῶν κατηγοριῶν γιὰ εἰκονομαχία καὶ αἴτημα γιὰ ἀποστολὴ πατριαρχικοῦ ἐξάρχου.
  - δ. Ἐκκληση πρὸς τὸν πατριάρχη γιὰ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἀποφάσεων τῶν προηγηθειῶν συνόδων.
  - ε. Φόβοι τῆς ἀδελφότητος σχετικὰ μετὰ τὶς ἐνωτικὰς τάσεις τῆς ὀρθόδοξης Ἱεραρχίας καὶ τὶς προσηλυτιστικὰς ἐνέργειες τῶν Λατίνων.
  - στ. Νόθα πατριαρχικὰ γράμματα ἀπὸ τὸν Ἰούλιο καὶ τὸ Νοέμβριο τοῦ 1592.
  - ζ. Ἀνεπίτρεπτη παθητικότητα τῆς Ἱεραρχίας σὲ σχέση μετὰ τὶς ἀπαιτήσεις τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου.
2. Ἐπαρχιακὰς σύνοδοι στὴν Μητροπόλιν τοῦ Κιέβου ὡς ἔκφραση συνεργασίας μετὰ τὴν Μητέρα Ἐκκλησία.
- α. Σύνοδος τοῦ Μπέλζ (Ἀπρίλιος 1590).
  - β. Σύνοδος τοῦ Μπρέστ (Ἰούνιος 1590).
  - γ. Σύνοδος τοῦ Μπρέστ (18-26 Ὀκτωβρίου 1591).

Κεφάλαιο Ζ΄

Μέριμα τοῦ Ἱερεμίου γιὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα μετὰ τὴν ἀναχώρησίν του ἀπὸ τὴν Πολωνία

- 1. Καταδίκη τοῦ ἐπισκόπου Λβῶφ Γεδεῶν.
- 2. Κατὰ δίγαμων κληρικῶν.
- 3. Ὑπὲρ τῆς οικονομικῆς ἐνίσχυσης τῆς ἀδελφότητος.
- 4. Ὑπὲρ ἀξίων ὑποψηφίων ἐπισκόπων.
- 5. Κατὰ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ ἡμερολογίου.
- 6. Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὰ καὶ κανονικὰ ζητήματα.
- 7. Ἀνακήρυξη σταυροπηγίων.
- 8. Διορισμὸς ἐξάρχου.
- 9. Συνολικὴ ἀποτίμησις καὶ κριτικὴ τῆς προσφορᾶς τοῦ Ἱερεμίου στοὺς Ὀρθοδόξους τῆς Πολωνίας.

Μέρος Β΄

Οἱ πατριαρχικοὶ ἐξάρχου Νικηφόρος Παράσχης καὶ Κύριλλος Λούκαρης καὶ οἱ ἀγῶνες τους κατὰ τῆς Οὐνίας καὶ τοῦ ρωμαιοκαθολικισμοῦ

Κεφάλαιο Α΄

Νικηφόρος Παράσχης ὁ Καντακουζηνὸς

1. **Α**πόφαση τῆς Συνόδου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1592) γιὰ ἀποστολὴ τοῦ Νικηφόρου στὴν Πολωνία ὡς πατριαρχικοῦ ἐξάρχου.
2. **Θ**ρησκευτικὴ κατάσταση στὴν Πολωνία.
3. **Α**νάμειξη τοῦ Νικηφόρου στὶς πνευματικὲς καὶ πολιτικὲς ὑποθέσεις τῆς Μολδαβίας.
4. **Μ**ετάβαση τοῦ Νικηφόρου στὴν Πολωνία.
5. **Η** κατὰ τῆς Οὐνίας συμμαχία τῶν Νικηφόρου καὶ Κυρίλλου.
6. **Η** ὀρθόδοξη σύνοδος τοῦ Μπρέστ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1596.
7. **Η** δίκη τοῦ Νικηφόρου.
8. **Η** παρέμβαση ὑψηλὰ ἱσταμένων παραγόντων ὑπὲρ τοῦ Νικηφόρου.
9. **Α**ποτίμηση τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς τοῦ Νικηφόρου στοὺς Ὀρθοδόξους τῆς Πολωνίας.

Κεφάλαιο Β΄ **Κύριλλος Λούκαρης**

1. **Π**ρώτη μετάβαση τοῦ Κυρίλλου στὴν Πολωνία (1595-1597).
2. **Α**λληλογραφία τοῦ Κυρίλλου μὲ τὸ Γαβριὴλ Δωροθεΐδη.
3. **Α**λληλογραφία τοῦ Κυρίλλου μὲ τὸν ἀρχιδιάκονο Κυπριανὸ καὶ οἱ ἐπαφές του μὲ τὸν ἡγεμόνα Κωνσταντῖνο.
4. **Σ**χέσεις τοῦ Κυρίλλου μὲ τὸν Ἕλληνα ἔμπορο Ἰωάννη.
5. **Σ**υνεργασία Κυρίλλου καὶ Νικηφόρου ἐν ὄψει τῆς ἀνθηνωτικῆς συνόδου στὸ Μπρέστ.
6. **Σ**χέσεις τοῦ Κυρίλλου μὲ τὸν Ἀλεξανδρείας Μελετίο.
7. **Σ**υμμαχία τῶν Ὀρθοδόξων καὶ τῶν Διαμαρτυρομένων στὴν Πολωνία κατὰ τὴν δευτέρη μετάβαση τοῦ Κυρίλλου στὴν Πολωνία.
8. **Α
- 9. **Η** θέση Οὐνιτῶν καὶ Ρωμαιοκαθολικῶν ἔναντι τῆς δευτέρας μετάβασης τοῦ Κυρίλλου στὴν Πολωνία.
- 10. **Ε**πιστολὴ τοῦ Κυρίλλου πρὸς τὸν λατῖνο ἐπίσκοπο τοῦ Λβῶφ Δημήτριον Σολικόφσκυ (24.1.1601).
- 11. **Δ**ραστηριότητες τοῦ Κυρίλλου ὡς Πατριάρχῃ Ἀλεξανδρείας.
- 12. **Α**ποκατάσταση τῆς ὀρθόδοξης Ἱεραρχίας τῆς Πολωνίας ἀπὸ τὸν Ἱεροσολύμων Θεοφάνη.
- 13. **Δ**ραστηριότητες τοῦ Κυρίλλου ὡς Πατριάρχῃ Κωνσταντινουπόλεως.
- 14. **Α**ποτίμηση τῆς προσφορᾶς τοῦ Κυρίλλου στὴν Ἐκκλησία**

κατὰ τὴν διάρκεια τῆς παραμονῆς τοῦ στήν Πολωνία.

Μέρος Γ΄

Ἐνέργειες τοῦ Μελετίου Πηγᾶ κατὰ τῆς ἐπιβολῆς τῆς Λατινικῆς Οὐνίας

Κεφάλαιο Α΄

Ἀπόκρουση τῆς Οὐνίας καὶ ἔκδοση ἔργων τοῦ Μελετίου Πηγᾶ στήν Πολωνία

1. **Α**πόκρουση τῆς ἐπερχόμενης ἀπειλῆς τῆς οὐνίας ἐκ μέρους τοῦ Ἀλεξανδρείας Μελετίου.
2. **Ε**κδοθέντα ἔργα τοῦ Μελετίου πού σχετίζονται μὲ τὴν Πολωνία.

Κεφάλαιο Β΄

Ἐπιχειρήματα τοῦ Μελετίου κατὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς Οὐνίας στήν Πολωνία

1. **Α**ἴτια πού ὀδήγησαν μέρος τῆς Ἱεραρχίας τῆς Πολωνίας στήν Οὐνία.
  - α. **Η** κοσμικὴ ἐξουσία.
  - β. **Η** πτώση τῆς Πόλης καὶ ἡ ἀπώλεια τῆς Αὐτοκρατορίας.
  - γ. **Ε**ξαπάτηση ἀπὸ τὴν ἀκαδημαϊκὴ φιλοσοφία τῶν Λατίνων.
2. **Σ**υνοδικὲς ἀποφάσεις καὶ ἀπόψεις κατὰ τῆς Οὐνίας.
  - α. **Ε**πικύρωση τῶν ἀποφάσεων τῆς ἀνθენωτικῆς Συνόδου στὸ Μπρέστ (Ὀκτώβριος 1596).
  - β. **Α**νασύσταση τῆς Ἱεραρχίας.
  - γ. **Τ**ὸ φαινόμενο τῆς ἀποστασίας κατὰ τὴν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας.
  - δ. **Τ**ὸ χρέος τοῦ ἀληθινοῦ ποιμένα.
  - ε. **Ο** θεσμὸς τῆς Μητέρας Ἐκκλησίας.
3. **Π**ροτροπὲς καὶ προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐπιστροφή τῶν ἀποστατούντων.
  - α. **Π**ροτροπὲς γιὰ ἐπιστροφή.
  - β. **Π**ροϋποθέσεις τῆς ἐπιστροφῆς.
4. **Α**ποδοχὴ τῶν καινοτομιῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ συνέπειες τῆς ἐμμονῆς.
  - α. **Τ**ὸ filioque.
  - β. **Η** χρῆση τοῦ ἄζυμου ἄρτου στὸ Μυστήριον τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου (Θείας Εὐχαριστίας).
  - γ. **Τ**ὸ παπικὸ πρωτεῖο.
  - δ. **Τ**ὸ ἔγγαμο τοῦ κλήρου.

ε. Τὸ ἡμερολόγιο καὶ ἡ σχέση του μὲ τὸν ἑορτασμὸ τοῦ Πάσχα.
στ. Συνέπειες τῆς ἐμμονῆς στὴν ἀποστασία.

Κεφάλαιο Γ΄

Ἀνάμειξη τοῦ Μελετιίου σὲ δογματικά, διοικητικὰ καὶ λειτουργικὰ ζητήματα

- 1. Δογματικὰ καὶ ἀντιρρητικὰ ζητήματα.**
  - α.** Ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.
  - β.** Ἀπόψεις γιὰ τὸ πρωτεῖο τοῦ Πάπα βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἡ ἀνατροπὴ τους.
  - γ.** Κοσμικὴ ἐξουσία τῶν παπῶν.
  - δ.** Ὁ θεσμὸς τῆς Πενταρχίας.
  - ε.** Ὁ πάπας «ἀντίχριστος».
  - στ.** Τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Μεταλήψεως καὶ χρῆση τῶν ἰουδαϊκῶν ἀζύμων.
  - ζ.** Τὸ καθαρτήριο πῦρ.
  - η.** Ἡ μεσιτεία τοῦ Χριστοῦ μετὰ τὴν Ἀνάληψη.
- 2. Ἐκπαιδευτικὰ καὶ διοικητικὰ ζητήματα.**
  - α.** Σύσταση διδασκαλείων.
  - β.** Διοίκηση τῶν ἐπαρχιῶν.
  - γ.** Ἡ ὑποψηφιότητα τοῦ νέου ἐπισκόπου.
  - δ.** Μοναχικὴ κουρὰ καὶ τήρηση τοῦ καθορισμένου χρόνου τῆς δοκιμασίας.
  - ε.** Ὁ τύπος τῆς Ἐπισκοπῆς.
  - στ.** Ἀπαγόρευση τοποθέτησης ἑνὸς ἐπισκόπου ταυτόχρονα σὲ δύο μητροπόλεις.
  - ζ.** Ὁ θεσμὸς τοῦ Σταυροπηγίου.
- 3. Ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα.**
  - α.** Τὸ πρόβλημα τῶν ἑγγαμῶν ἐπισκόπων.
  - β.** Διορισμὸς λαϊκοῦ ὡς ἐκκλησιαστικοῦ διδασκάλου.
  - γ.** Ἡ ἐξεικόνιση τοῦ «Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν».
  - δ.** Ἀμοιβὴ γιὰ τὴν τέλεση τῶν μυστηρίων καὶ τὴν ὑπηρεσία τοῦ πνευματικοῦ.
  - ε.** Νηστεία ἑορτῆς Ἀποτομῆς τῆς κεφαλῆς Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου.
  - στ.** Ἐκκλησιαστικὴ μουσική.

Κεφάλαιο Δ΄

Ἐξαρχοὶ καὶ ἀπεσταλμένοι

- 1.** Ὁρισμὸς ἐξάρχων.
- 2.** Νουθεσίες πρὸς τὸν ἐκπρόσωπο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου

- στην Πολωνία ἀρχιδιάκονο Νικηφόρο.
3. **Νουθεσίες** πρὸς τὸν Κύριλλο Λούκαρη.
  4. **Νουθεσίες** πρὸς τὸν Λβώφ Γεδεών.
  5. **Νουθεσίες** πρὸς τὸν Δοῦκα Κωνσταντῖνο Ὀστρόγκσκυ καὶ λοιποὺς εὐσεβεῖς πιστοὺς.
  6. **Πρὸς τὸν ἀρχιδιάκονο Κυπριανό.**

Κεφάλαιο Ε΄

Μέριμνα τοῦ Μελετίου

γιά τις ἐκκλησιαστικὲς ἀδελφότητες στὴν Πολωνία

1. **Ὅροι** καὶ προϋποθέσεις.
2. **Μέριμνα** γιά τὴν ἀδελφότητα τοῦ Λβώφ.
  - α. **Προσφυγὴ** τῆς ἀδελφότητας στὸ Μελέτιο γιά ἐπίλυση διαφορῶν προβλημάτων.
  - β. **Μέριμνα** τοῦ Μελετίου γιά τὴν οἰκονομικὴ συμπαράσταση στὴν ἀδελφότητα.
  - γ. **Κατὰ τῶν ἀποστατῶν.**
  - δ. **Κατὰ τῶν Λατίνων.**
  - ε. **Νουθεσίες** τοῦ Μελετίου πρὸς τὴν ἀδελφότητα.
3. **Μέριμνα** γιά τὴν ἀδελφότητα τῆς Βίλνας τῆς Λιθουανίας.
4. **Μέριμνα** γιά τὴν ἀδελφότητα τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνος.
5. **Μέριμνα** γιά τὴν ἀδελφότητα στὸ Ρογκάτιν.

Κεφάλαιο ΣΤ΄

Νουθεσίες καὶ προτροπὲς τοῦ Μελετίου πρὸς τις ἀρχὲς τοῦ πολωνικοῦ κράτους, τὴν ὀρθόδοξη ἱεραρχία, τοὺς ἄρχοντες καὶ δημόσια πρόσωπα τῆς ἐποχῆς

1. **Ἐκκλησι**α τοῦ Μελετίου πρὸς τὸν βασιλιᾶ Σιγισμοῦνδο, τὸν μεγάλο Καγκελλάριο Ἰωάννη Ζαμόγισκυ, τοὺς Ἄρχοντες καὶ τὴν Σύγκλητο τοῦ Στέμματος τῆς Πολωνίας.
2. **Πρὸς τὸν ἐπίσκοπο** Περέμυσλ καὶ Σαμπὸρ Μιχαήλ.
3. **Πρὸς τὸν μητροπολίτη** τῆς Χίου Συμεών.
4. **Προτροπὲς** πρὸς τοὺς ἡγεμόνες τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Οὐγγροβλαχίας.
5. **Πρὸς τὸν ἄρχοντα** Δοῦκα Ἀδάμ Βασίλειο Βισνιοβέτσκυ, τὸ Δοῦκα Κυριάκο Ρουζίνσκυ, λοιποὺς ἄρχοντες καὶ τὸν Ὀρθόδοξο λαό.
6. **Πρὸς τὸν ἄρχοντα** Λουκᾶ Μαμόνιτζυ.
7. **Πρὸς τὸν ἡγεμόνα** τοῦ Κορέτς Εὐθύμιο.
8. **Πρὸς τὸν Δοῦκα** Ἰωάννη Σολομιερέτσκυ.
9. **Πρὸς τὸν Δοῦκα** Ὑάκινθο Τσετβερίνσκυ.

10. Πρὸς τὸν βοεβόδα Νοβογκρούντεκ Θεόδωρο Σκούμιν.
11. Πρὸς τὸν Μιχαήλ Οὐλεβίτσκι.
12. Πρὸς τοὺς ἄρχοντες Ἄνδρέα καὶ Ἀλέξανδρο Ζαγκορόβσκι.
13. Πρὸς τὴν ἀρχόντισσα Ἄννα Γόγισκα, ἕναν αὐλικὸ τῆς Βολυ-
νίας καὶ τὸν λοιπὸ λαό.
14. Πρὸς τὸν μοναχὸ Ἰωάννη Βισένσκι.
15. Πρὸς τὸν διδάσκαλο Στέφανο Ζηζάνιο.

Κεφάλαιο Ζ'

Σχέσεις μὲ τοὺς Λατίνους καὶ Διαμαρτυρομένους

1. Σχέσεις μὲ τοὺς Λατίνους.
  - α. Συκοφαντικὲς φῆμες κατὰ τοῦ Μελετίου.
  - β. Λατινικὴ προπαγάνδα.
2. Ἡ θέση τοῦ Μελετίου γιὰ τὴν πολιτικὴ συμμαχία τῶν Ὀρθο-
δόξων τῆς Πολωνίας μὲ τοὺς Διαμαρτυρομένους.
3. Ἀποτίμηση τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Μελετίου ὑπὲρ τῶν Ὀρθοδό-
ξων τῆς Πολωνίας.

Ἐπίλογος.

Βιβλιογραφία.

